

לע"נ סבי ר' אברהם בן חיים וייס ז"ל וסבתי ברכה בת אהרון אריה ז"ל

נסיונותיהם של האבות ליהן וייס

- א. "והאלוהים נסה את אברהם"
- ב. דמותו של אברהם
- ג. ניסיונו של אברהם
- ד. דמותו של יצחק
- ה. ניסיונו של יצחק
- ו. דמותו של יעקב
- ז. ניסיונו של יעקב
- ח. הניסיון

"והאלוהים ניסה את אברהם"¹

המפרשים נותנים הסברים שונים למילה 'ניסה', אך הפשט הוא שהיא באה מלשון ניסיון. זוהי הפעם היחידה שהתורה מספרת לנו במפורש שהקב"ה מנסה את אחד האבות, אך כבר ידוע שאברהם עבר ניסיונות נוספים, וכך גם מופיע במשנה באבות (ה,ג): "עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו...". אפשר לומר שגם יצחק ויעקב עברו ניסיונות, שגם אם הם אינם כתובים במפורש כניסיון, הרי שמתוך הקשיים שעוברים האבות, שעליהם מספר הכתוב, ניתן לראותם בבירור.

צריך לשים לב לדבר נוסף. אברהם עובר עשרה ניסיונות, אך לא כולם שווים בגודלם. הניסיון האחרון – עקידת יצחק – הוא הקשה מכולם. גם מתוך ההיגיון הפשוט, הקרבת הבן היחיד של אדם היא לבטח הדבר הקשה ביותר שיכולים לבקש ממנו, וכך גם אומרים המדרשים. "...אלא זה הנסיון האחרון שהוא שקול כנגד הכול..."² גם אצל שאר האבות אפשר למצוא את הניסיונות הקשים יותר מאחרים. אם נבחן אותם ניסיונות קשים שעוברים שלושת האבות, אל מול דמותם - תכונתם המיוחדת, נוכל למצוא נקודה מעניינת הדורשת בירור. מתוך הלימוד בניסיונותיהם של האבות, אולי נוכל לענות לעצמנו – או לפחות לעורר אותנו לבירור יותר מעמיק – במהותו של הניסיון בעולמנו האישי.

¹ בראשית כ"ב, א'.

² מדרש רבה, בראשית פרשה נ"ו, סעיף י"א.

דמותו של אברהם

מערכת היחסים של אברהם עם העולם מתחלקת לשני חלקים: עם האדם ועם אלוהיו. בשני הדברים אפשר לראות מידה אחת שמנחה את אברהם, חסד³. אברהם הוא איש של אהבה⁴. רואים זאת פעם אחר פעם ביחסיו לסביבתו. הוא מוותר ללוט, ונותן לו לבחור מקום מגורים לפניו. לאחר מכן הוא מתערב במלחמה בין מלכים גדולים, רק בכדי להצילו. גם כשהוא חולה וכואב, הוא מחכה בפתח אוהלו לאורחים, וגם כשמגיעים שלושה אנשים פשוטים, שאולי אפילו הולכים בדרך הפוכה משלו, ועובדים ע"ז⁵, הוא רץ לקראתם, ומארח אותם בצורה הטובה ביותר. גם על רשעים, כמו אנשי סדום, הוא מחפש איזושהי נקודה קטנה של זכות בכדי להצילם. גם כלפי ריבונו של עולם רואים מדה זו, בדבקות של אברהם בו ובעשיית רצונו. כמו שאומר הנביא: "...אברהם אהבי"⁶. רק אדם כמו אברהם יכול להיקרא אוהב ה'. רבו המדרשים והתיאורים על אהבת ה' של אברהם, אך היטיב לתאר אותה האדמו"ר מקוברין בפירושו על המעשה של אור כשדים⁷: "וכי חידוש הוא שאברהם אבינו לא נשרף באור כשדים, החידוש הוא איך אור כשדים לא נשרף מגודל אש האהבה שאהב אברהם אבינו את הקב"ה"⁸?

ניסיונו של אברהם

מפתיע לראות, שלאחר הניסיון של אברהם – אוהב ה' – אומר לו הקב"ה: "עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה"⁹. לשאלה זו נתייחס בהמשך, אך לפני כן צריך להבין, מדוע נחשב ניסיון העקידה ניסיון של יראה. לכאורה, מסירות נפש כזו של הקרבת בן לקב"ה, יכולה לבוא רק ממידת אהבה. אלא שבאמת עצם ההקרבה כלל לא הייתה ניסיון לאוהב ה' כמו אברהם, על אף הקושי העצום והבלתי נתפס שיש בדבר¹⁰.

מהו ההבדל בין אהבה ליראה? אפשר לומר שהאוהב דואג לאהוב גם אם הדבר נוגד את רצונו. ניקח לדוגמה אדם שאהוב עלינו, ומבקש מאיתנו עזרה להרוג אותו. האם יעלה על דעתנו לעזור

³ "דאברהם דאיהו חסד עלאה" (זוהר כרך א', פר' תולדות, קלז), "עמד אברהם ודיבק במדת חסד, א"ל הקב"ה שלי היתה המדה הזאת, ואתה אחזת בה, חייך שאני עושה אותך כיוצא בי" (מדרש תנחומא פר' חיי שרה סימן ב'), "אברהם לקח לו מדת החסד ונתנהג בה כדכתי' (מיכה ז', כ') 'חסד לאברהם'" (תורת המנחה פר' כי תשא, עמ' 319).

⁴ "...חסד שפירושו אהבה" (ערוך לנר מס' סוכה מט:),

"...אברהם דאיהו ימינא דאקרי אהבה" (זוהר כרך ב', פר' פקודי, רנו:).

⁵ "ורחצו רגליכם" – כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם (ע"ז). (רש"י, בראשית י"ח, ד').

⁶ ישעיה מא, ח.

⁷ א"ל (נמרוד לאברהם) מילין את משתעי אני איני משתחוה אלא לאור (לאש), הרי אני משליכך בתוכו, ויבא אלוה שאתה משתחוה לו, ויצילך... ירד אברהם לכבשן האש, וניצול (מדרש רבה, בראשית ל"ח, ג').

⁸ מובא בנתיבות שלום לאדמו"ר מסלונים, בראשית עמוד קי.

⁹ בראשית כ"ב, ב.

¹⁰ ולא כדי להמעיט בדבר אנו כותבים כן, אלא לגודל אהבתו העצומה של אברהם. אכן, מסירות נפש כזו קיימת רק ביחיד סגולה וגם בהם יוצרת מסירות נפש כזו דברים הקרובים לטירוף ושיגעון, וכך כותב רש"י, על הפס' "קח נא את בנך את יחידיך את יצחק" – "ולמה לא גילה לו מתחילה, שלא לערבבו פתאום, ותזוז דעתו עליו ותטרף".

לו בזה? אנו אכן רוצים בטובתו, אך הטובה היא כפי שאנו רואים אותה, ולא דוקא הדבר שהוא חושב שטוב בשבילו.

בציוויו של ה' היו שני עניינים, שבעיניי אנושיות נראים שליליים, כלומר "לרעתו" של ה' כביכול. אברהם עבד כל חייו בהפצת האמונה באל אחד. עוד מה"לך-לך" הראשון, לוקח אברהם איתו "את הנפש אשר עשו בחרן", "שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים..."¹¹. ויחד עם זאת, הוא נלחם בעבודה זרה, ובתוך כך גם בשפלות של הקרבת קורבנות אדם אליה. הוא מראה לאנשים שהוא אוסף, כמה נוראה היא אותה עבודה של הקרבת הבנים ללא תכלית, וכמה שונה היא עבודת ה' יתברך, האל הגדול ובעל החסד, שאינו דורש מהאדם שפיכות דמים מיותרת כזו. בעיניי אנושיות, אם יקיים אברהם את ציווי ה', ויקריב את בנו, תפגע האמונה בה', ואת כל עבודתו יצטרך להתחיל מחדש. זהו עניין אחד, אך אין בו מספיק בשביל ניסיון קשה כפי שמתואר. אברהם יכול להתחיל שוב ולבנות מחדש, כפי שכבר עשה פעם אחת. העניין השני הוא שהופך את הניסיון לבלתי אפשרי כביכול.

הקב"ה מודיע לאברהם "כי ביצחק יקרא לך זרע"¹². צריך להבין את עומק ההבטחה הזו על ידי הרקע שבו היא ניתנת. שרה מבקשת לגרש את ישמעאל, בנו הנוסף של אברהם, והדבר 'רע בעיניו מאוד'. ישמעאל הוא בנו וממשיכו בדיוק כמו יצחק, ועל-כן קשה לו לקבל את בקשתה של שרה. על כך אומר לו ה': "ביצחק יקרא לך זרע". ההמשך שלך יבוא דווקא מיצחק, ולא מישמעאל. לא מדובר פה על המשך פיזי, שהרי "גם את בן האמה לגוי אשימו כי זרעך הוא"¹³, אלא על המשך רוחני, ממשיך-דרך. האמונה באל אחד, עשיית הנפשות, הפצת שם ה' בעולם-כל זה יבוא דווקא מיצחק, ולא מאף אחד אחר. וזוהי הבטחה אלוקית שאינה משתנה. אל מול כל זה עומד עתה ציווי ה' "קח נא את בנך את יחידך...את יצחק"¹⁴. בעיניי אנושיות, ברצון ה' להמית את יצחק, הוא קוטע כביכול את המשך האמונה בו עצמו. לא תקלה באמונה כמו בעניין הראשון, אלא מחיקה מוחלטת של אמונה מהדור הזה ומכל הדורות שאחריו לעולמי עד. אין המשך, אין הפצת שם ה' בעולם, הכל נגמר. דרך האמונה בה' תוקרב יחד עם יצחק, על-פי ציווי של הקב"ה בעצמו.

בדרך של אהבה, הדבר הנכון ביותר לעשות הוא לוותר על רצון ה', לטובתו הוא, להמשך האמונה בו. אדם אוהב לא יכול לעזור לקב"ה להרוס כביכול את האמונה האנושית בו. כאן נחוצה יראה לא חושבים מה טוב ומה לא. ביראה פשוט עושים. כאן צריכים אמונה שכל מה שה' רוצה, הוא טוב. לעולם וגם לקב"ה בעצמו. אדם ירא עושה את רצון חברו, גם אם הוא

¹¹ רש"י בראשית י"ב,ה'.

¹² בראשית כ"א, י"ב.

¹³ כא, יג.

¹⁴ כב, ב.

חושב שיש בו דבר שלילי לחבר. וכך גם כאן, אברהם איש האהבה והחסד, מוותר על האהבה ומקיים את הציווי מתוך יראה. ביטול מוחלט אל מול רצון ה'. "עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה"¹⁵ ועושה רצונו של מקום גם כאשר הוא נראה מוטעה. ואכן, בניסיון הזה אברהם עומד, וכפי שאומר המדרש: "אמר לפניו ריבון העולמים, בשעה שאמרת לי 'קח נא את בנך את יחידך' היה לי מה להשיב, אתמול אמרת 'כי ביצחק ייקרא לך זרע', עכשיו 'קח נא את בנך', וחס ושלום לא עשיתי כן?! אלא כבשתי רחמי לעשות רצונך"¹⁶.

דמותו של יצחק

קשה לעמוד על אישיותו של יצחק מתוך הכתובים, שממעטים בסיפורים על תכונותיו של יצחק, ועליו בכלל. פרשת "חיי-שרה" מסיימת את סיפורו של אברהם, ופרשת "תולדות", הפרשה שאחריה, מתחילה כמעט מיד בסיפורו של יעקב. פסוקים קצרים המפוזרים בפרשות אלו מספרים לנו על יצחק, אך נראה שאין בהם מספיק בשביל לבנות לנו דמות. בספרים הקדושים יצחק מייצג את מידת הדין-הגבורה¹⁷. אך, כיצד זה מתבטא בכתובים, ומה זה מלמד אותנו על אישיותו? נדמה שמקרה אחד המתואר בפרשת "תולדות", יכול לעזור לנו בכך, כאשר אנו משווים אותו למקרה דומה שאירע לאברהם אבינו עוד בפרשת "לך-לך". בשני המקרים נאלצים האבות הקדושים לרדת מהארץ מחמת רעב. מעניין לראות שהכתוב קושר את הסיפורים יחד בפתיחת סיפורו של יצחק: "ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם"¹⁸. דבר נוסף השווה בין הסיפורים, הוא פחדם של האבות על חייהם מחמת נשותיהם. השוני בין אברהם ליצחק, לעומת זאת, בולט כאן ביותר. אברהם פונה לשרה בבקשה: "אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך"¹⁹, בעוד שביצחק דבר זה חסר: "וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחתי היא"²⁰. יצחק, כנראה, לא צריך לשאול את אשתו, הוא זה שמחליט בעניינים אלו.

אפשר לראות דבר נוסף, למרות שבקריאה ראשונה הוא אינו בולט כמו כאן, בהשוואת הסיפור לזה של יעקב. יעקב נמצא בבית לבן, וכשמגיע הזמן הוא מקבל ציווי מה' לשוב לארצו. "ויאמר יק' יק' אל יעקב לשוב אל ארץ אבותיך"²¹. היינו מצפים שאחרי דבר ה' ברור כמו זה, יעקב

¹⁵ כב, יב.

¹⁶ מדרש רבה בראשית נ, י.

¹⁷ "יצחק דאיהו דינא... (זוהר כרך א', פר' תולדות, קלז:). "יצחק אחז מדת הדין ונתנהג בה והיו כל מעשיו ועניניו בדין..." (תורת המנחה פר' כי תשא, עמ' 319)

¹⁸ בראשית כ"ו, א'.

¹⁹ יב, יג.

²⁰ כו, ז.

²¹ לא, ג.

'יארז את הדברים' וישוב לארץ, כפי שנכתב אחר-כך: "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב לְבֹאֵי אֵל יִצְחָק אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן"²². אך, בין ציווי של ה' ל'ויקם' מופיעים פסוקים נוספים, שבהם מספר לנו הכתוב שיעקב **מתייעץ** עם נשותיו. מיד אחרי הציווי, "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל וּלְלֵאָה... וַיֹּאמֶר לָהֶן... יֹאמְרֵי אֵלַי מִלֵּאךְ הָאֵל הַיּוֹם... קוּמוּ צֵאוּ מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּבוּ אֵלַי אָרֶץ מוֹלַדְתְּכֶן"²³, והן גם עונות, "וַתַּעַן רַחֵל וּלֵאָה... וַעֲתָה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֵל הַיּוֹם אֵלַיךְ עָשָׂה"²⁴, ורק אחר-כך 'ויקם יעקב'. גם בסיפור 'הרעב' של יצחק, מופיע ציווי ה' באשר למקום שאליו יצחק הולך. "וַיִּבְרָא אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר אֵל תִּכְרֵד מִצְרַיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אִמְרָ אֵלַיךְ..."²⁵, ומיד לאחר הצווי- "וַיִּשָּׁב יִצְחָק בְּגֶר" ²⁶. אפשר להבין את הפשט גם אחרת, אך לאחר שכבר ראינו שיצחק **מחליט** בשביל רבקה 'ויאמר אחותי היא', בשונה מאברהם, אפשר שכאן הוא גם מוותר על ההתייעצות עמה באשר ליעדם המשותף, בשונה מיעקב, ו**מחליט** בעצמו על הדבר.

לאור כל זה, אפשר לבחון מחדש את מעשה העקידה ביחס ליצחק. יצחק מצטייר לנו כפסיבי במעשה זה. הניסיון כל כולו של אברהם, ויצחק ה'תמים' כלל אינו יודע שהולכים להקריבו. לא כך נראית הדמות ההחלטית שראינו עד כה, ולא כך עולה מתוך המדרשים. "מכל מקום אלוהים יראה לו השה, בני, ואם לאו- אתה השה לעולה, בני. 'וילכו שניהם יחדיו' זה לעקוד וזה ליעקד, זה לשחוט וזה לישחט"²⁷. או כפי שרש"י כותב: "ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט, 'וילכו שניהם יחדיו' בלב שווה"²⁸. מהסיפור הכתוב, העקידה סובבת את אברהם. הוא הדמות הראשית, ההולכת לשחוט את בנה. מי שקורא בין השורות או נעזר במדרשים, מגלה שבעקידה שתי דמויות ראשיות, אברהם שהולך לשחוט, ויצחק בנו שהולך להישחט. לא בורח, לא מהסס, הולך באופן מודע לבצע את תפקידו בסיפור – תפקיד הנשחט. אף במעשה השחיטה עצמו, ולא רק בהליכה לקראתו, יצחק אבינו משתתף באופן אקטיבי. "בשעה שביקש אברהם לעקוד יצחק בנו, אמר לו: אבא, בחור אני, וחוששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין, ואצערך, ושמא תיפסל השחיטה ולא תעלה לך לקרבן, אלא כפתני יפה יפה". מיד 'ויעקוד את יצחק', כלום יכול הוא אדם לכפות בן שלושים ושבע? ... אלא **לדעתו**"²⁹. גם כאן, בתפקיד הפסיבי של אדם הנשחט, מצליח יצחק לקחת חלק פעיל בשחיטה, שנעשית 'לדעתו' – לרצונו, ובהתאם לדמות ההחלטית, הוא גם מחליט יחד עם אביו, 'אלא כפתני יפה יפה'.

²² לא, יז-יח.

²³ לא, ד-ג.

²⁴ לא, יד-טז.

²⁵ כו, ב.

²⁶ כו, ו'.

²⁷ מדרש רבה, בראשית נ"ו, ד'.

²⁸ רש"י, בראשית כ"ב, ח'.

²⁹ מדרש רבה, בראשית נ"ו, ח'.

אפשר למצוא מקומות נוספים שבהם ניתן להבין את יצחק בצורה זו, אך הדברים שלעיל מספיקים בשביל לקבוע את התכונה המיוחדת ליצחק. יצחק הוא האדם המחליט. הוא זה שמנהל את העניינים. אך צריך לזכור שלא בצורה שתלטינית-אנוכית הוא עושה זאת, אלא מתוך אמונה בצדקת דרכו, דרך ה'. הוא יודע איך המציאות צריכה להיראות, ומידת הדין שבו לא משאירה מקום לפשרות. כשה' אומר, הוא עושה, ואין צורך לבדוק ולשאול. וכאשר משהו נראה לו כנכון, כרצון ה', הוא לא טורח להתייעץ, אלא מבצע אותו בלב שלם, ו'לדעתו' שלו בלבד.

נסיונו של יצחק

מתוך שמיעט הכתוב בסיפורו של יצחק, לא קשה לאתר את הניסיון שהוא עובר. אנחנו מוצאים אותו בשיאה של פרשת "תולדות", שם יצחק מופיע כדמות מרכזית, ומשתלב בסיפור באורך של ארבעים פסוקים ויותר. הסיפור עצמו, סיפור הברכות של יעקב ועשיו, הוא רק ההכנה לניסיונו של יצחק. זהו איננו ניסיון ארוך ומתמשך, אלא רגע אחד מזעזע שמתבטא בתיאור התורה "וַיִּחְרַד יַצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד מֵאֵד" ³⁰, כשמתגלה המרמה של יעקב. "מאד" - מחרדה שחרד על גבי המזבח ³¹, הטלטלה הנפשית שיצחק עובר כשהוא מגלה מה קרה, גדולה יותר ממה שעבר כשנעקד להישחט בהר המוריה, על-פי המדרש. איזה ניסיון יצחק עובר ברגע זה? ומדוע הוא עולה על ההקרבה האדירה שהייתה בעקידה?

"ויהי כי זקן יצחק...ויקרא את עשיו בנו הגדול...בעבור תברכך נפשי" ³². יצחק עומד לפני ההחלטה החשובה ביותר בחייו, ההחלטה על הירוש. ראינו כבר באברהם, שאין מדובר על יורש הרכוש, אלא על יורש רוחני, על ממשיך הדרך, על משהו שברוח הקודש של האבות כבר התברר כהכנה לקראת עם שלם של מפיצי אמונה בה'. כל מורשתם של אברהם ויצחק צריכה לעבור עתה לאדם חדש, שיוביל וכשיר את הדרך לאותו עם קדוש. יצחק לא מהסס, חוסר ביטחון אינו מתאים לאישיות שלו, והוא עושה את הבחירה שלו. הוא מחליט שממשיך דרכו יהיה עשיו.

הסיבה לטעות זאת היא בעצם מרכיב חשוב בניסיון שהוא עובר. אך קודם לכן, צריך להבין מדוע רבקה לא עושה טעות דומה, ומבינה שיעקב הוא זה שצריך לקבל את הברכות ולהיות ממשיך דרכם?. "ותלך לדרוש את ה', ויאמר ה' לה, שני גויים בבטנך, ושני לאומים ממעיך

³¹ מדרש רבה, בראשית ס"ז, ב'

³² בראשית כ"ז, א'-ד'.

ייפרדו...³³ כתשובה לשאלתה, מגלה לה הקב"ה דבר חשוב מאוד לגבי הבנים שלה, "ממעייך ייפרדו" - מן המעיים הם נפרדים, זה לרשעו וזה לתומו"³⁴.

קיים הבדל גדול בין הבנים של יצחק לבניו של אברהם. לאברהם היו בנים משתי נשים שונות. יצחק – משרה, וישמעאל – מהגר. כאשר אנו רואים שזה צדיק, והאחר אינו כך, הדבר מובן. שני בניו של יצחק, לעומת זאת, באו רק מרבקה, ולכן היינו מצפים ששניהם יהיו צדיקים. לא כך אומר ה' לרבקה, ולא כך זה מתגלה במציאות. "ועדיין אין ידוע מי רשע ומי צדיק, אבל משגדלו, 'ויהי עשו איש יודע ציד, ויעקב איש תם יושב אהלים"³⁵. רבקה שידעת שאחד מהם יצא רשע, מזהה את עשיו בקלות, אך יצחק, שמצפה ששניהם יהיו צדיקים, עדיין מאמין בבנו בכורו, ובקלות מתפתה לרמאותו של עשיו "יודע ציד" לצוד ולרמות את אביו בפיו...כסבור אביו שהוא מדקדק במצוות"³⁶. הטעות של יצחק לא באה באשמתו, אלא בגלל חוסר הידע שלו. "ויאמר ה' לה - ולא לו(!), לפיכך לא היה סבור שיהיה עשיו רשע"³⁷. הקב"ה מעלים בכוונה מיצחק את אשר עשה, ומגלה זאת רק לרבקה. הסתרת הדבר מיצחק מוכרחת היא כדי שהניסיון יתקיים.

ענה אנו יכולים לגשת לניסיון עצמו, לאותה חרדה גדולה שעוטפת את יצחק. באותה החלטה חשובה - החשובה ביותר שיצחק צריך לעשות, הגורלית ביותר - יצחק מגלה, שכבר החליטו בשבילו. יצחק יודע שאין מדובר כאן בבן סורר שחמד את הברכה לעצמו - יעקב 'איש תם' לא מתעסק ברמאויות מעין אלה. נעשתה כאן החלטה ברורה, של מחשבה ושיקול דעת, והיא שדחפה את יעקב לגנוב את הברכה. "וגם ידע שבעצת רבקה עשה הכול..."³⁸. יצחק 'המחליט', הופך בפעם הראשונה בחייו - דבר שאפילו בעקידה לא קרה - וברגע החשוב ביותר בחייו, ליצחק שמחליטים בשבילו, ולא אחרת אלא אשתו האהובה, היא אשר לוקחת ממנו אותה היכולת הכל-כך מוכרחת לו מצד טבעו - את זכות ההחלטה.

גם יצחק כאביו עומד בניסיון הקשה. בעוד שכל אדם פשוט היה מתנער מברכה שנתן ברמאות, יצחק אומר על יעקב: "גם ברוך יהיה"³⁹. וכשכל אדם שאשתו 'חותרת' נגדו, קובעת משהו

³³ בראשית כ"ה, כ"ב-כ"ג.

³⁴ רש"י על פסוק כ"ג.

³⁵ חזקוני שם. וכפי שכותב זאת רש"י על פסוק כ"ז: "ויגדלו הנערים ויהי עשיו - כל זמן שהיו קטנים, לא היו נוכרים במעשיהם, ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני שלוש עשרה שנה, זה פירש לבתי מדרשות, וזה פירש לעבודת כוכבים".

³⁶ רש"י על פסוק כ"ז.

³⁷ חזקוני על פסוק כ"ג.

³⁸ רשב"ם כ"ז, ל"ג. וכפי שאומר המדרש בחריפות: "מאד' מחרדה שחרד על גבי המזבח. אמר מי הוא זה שנעשה סרסור ביני לבין המקום שיטול יעקב את הברכות? כלפי רבקה אמרו". (מדרש רבה, בראשית ס"ז, ב').

³⁹ בראשית כ"ז, ל"ג. אפשר לראות דבר מעניין בטעמים המיוחדים של פסוק זה. המנגינה של פסוק זה - מהחרדה הנופלת על יצחק, עד שהוא פותח בדיבורו ואומר דברו - מתנגנת באריכות, לאט-לאט, וכמעט לכל מילה טעם מיוחד המדגיש אותה ועוצר את הקורא מ'לזרום' עם הקריאה הלאה (לפחות עפ"י הקריאה האשכנזית והירושלמית). כאילו הכתוב מנגן גם את לבטיו של יצחק ואת הקושי הנפשי שהוא עובר, עד שהוא מצליח להוציא מפיו את המילים 'גם ברוך יהיה'.

בניגוד לדעתו, היה כועס ומעיר (בלשון המעטה) לאשתו על מעשיה, יצחק לא אומר מילה לרבקה אשתו. יצחק מבין שאם המציאות התפתחה דווקא כך, באופן הפוך מרצונו שלו, כנראה רצון ה' הוא שיהיה כך. ורבקה שעמדה מאחורי כל ה'מרמה' הזאת, לא מעצמה עשתה. לא המציאות שהוא רוצה, היא תמיד הנכונה, ולא תמיד החלטותיו שלו הן האמת.

דמותו של יעקב

בניגוד לדמותם של האבות האחרים, התורה מגלה לנו מהי תכונתו המרכזית של יעקב אבינו בפירושו. מיד אחרי שגדלים הנערים, ואישיותם כבר מעוצבת ובנויה, כותבת התורה: "ויעקב איש תם יושב אוהלים"⁴⁰. את כוונת הפסוק במילה 'תם' מברר לנו רש"י במקום: "תם - אינו בקי בכל אלה (- כלומר, ברמאויות)⁴¹, אלא כלבו כן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם", אך, דבריו אינם מבוררים דיים. האם כוונתו שיעקב אבינו לא היה חריף? האם בתיאורו של הכתוב עולה דמותו של הפתי - איזה עם הארץ שלא מבין הרבה ושאפשר לרמותו בקלות? מי שמכיר את סיפורי יעקב מהתורה יודע שזה לא כך. אך יש לדייק בלשונו של רש"י. רש"י לא אומר שיעקב אינו חריף כלל, אלא "שאינו חריף לרמות". אכן יעקב אבינו איש חריף וחכם, אך הוא אינו משתמש בחריפותו כדי לרמות. מדתו של יעקב היא אמת⁴². לפעמים חושבים שהמילה 'תם' היא מילה נרדפת ל'פתי'. אך 'תם' באה בכלל מלשון שלמות⁴³. יעקב הוא איש שלם - "כלבו כן פיו", כולו שווה, והחיצוניות שלו היא ביטוי מוחלט של הפנימיות שלו. בלי הוספות ושינויים. רק אמת.

נסיונו של יעקב

חייו של יעקב רצופים ניסיונות. לא צריך 'לחפש' אותם, כמו אצל אביו יצחק. הפחד מעשיו, רמאויותיו של לבן, מעשה דינה ותגובת שמעון ולוי, חלומותיו של יוסף ולאחר מכן מותו - על פי מה שחשב יעקב - ולבסוף הירידה למצרים. כל כך קשים ומלאי צרות היו חייו של יעקב, עד שהוא עצמו מסכם ואומר: "מעט ורעים היו ימי שני חיי"⁴⁴. קשה להצביע על הניסיון הקשה מכולם, אך אנו נבחר אחד, העולה בקנה אחד עם הנקודה המשותפת בין ניסיונותיהם של

⁴⁰ בראשית כ"ה, כ"ז. ולפירושו רש"י על פסוק זה: 'ויגדלו הנערים' - כל זמן שהיו קטנים לא היו נוכרים במעשיהם, ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני שלוש עשרה שנה זה פורש לבתי מדרשות וזה פורש לעבודת אלילים".

⁴¹ כפי שכותב רש"י לפני כן בפסוק זה על עשו: "יודע ציד- לצוד ולרמות את אביו בפיו...".

⁴² "ודובר אמת דא יעקב, ודאי יעקב באמת אתדבק" (זוהר כרך א', פר' ויצא, קסא), "שכל הצדיקים תפשו אומנותם...יעקב את האמת" (ילקוט שמעוני איוב רמז תתקצז), "ויעקב תפס מדת האמת ונתנהג בה דכתיב (מיכה ז', כ) 'נתן אמת ליעקב'" (תורת המנחה פר' כי תשא עמ' 319).

⁴³ "תמים - בלא מום" (רש"י שמות י"ב, ה') - כלומר שלם.

⁴⁴ בראשית מ"ז, ט'.

אברהם ויצחק, שעליה נדבר בהמשך. ניסיון זה הוא הניסיון הראשון המופיע בתורה בסיפורו של יעקב.

"ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר: הנה, שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך... ועתה, בני, שמע בקלי לאשר אני מצווה אותך... בעבור אשר יברכך לפני מותו"⁴⁵. רבקה יודעת שיעקב צריך לקבל את ברכת אחיו, ומסיבותיה היא – הדורשות עיון בפני עצמן – היא מבקשת מיעקב להתחזות לעשיו, ובעצם לרמות את אביו וליטול את ברכתו. "ויאמר: בא אחיך במרמה ויקח ברכתך"⁴⁶. יעקב איש האמת, התמים, נדרש לרמות ולשקר לאביו. בקשת רבקה עומדת בניגוד מוחלט לאופיו של יעקב, ועל הקושי של יעקב בביצוע המשימה מעיד המדרש: "וילך ויקח ויבא לאמו"⁴⁷ - אנוס וכפוף ובוכה"⁴⁸, וכך כותב ה'כתב והקבלה' על אותו 'וילך ויקח':

היה לו ליעקב למהר ולהודו...לקיים מצות אמו, ואם כן הוי לי' לקרא להזכיר מלה דזירוזא, כאמור באברהם 'זירץ לקראתם'... אף כאן ביעקב היה ראוי לומר 'זירץ ויבא לאמו', ולא אמר קרא כן... זה יורה ענלא היה מודרו בדבר להיותו כמרמה את אביו, רק לבו אנוס לעשות רצון אמו"⁴⁹.

ננסה רק לדמיין את תחושת יעקב כאשר הוא עומד לפני יצחק אביו, ונדרש לוותר על כל השקפת חייו, על הדבר הכי טבעי לו, דבר הטבוע בנפשו, ומול לא אחר מאשר אביו, יצחק. זהו לא שקר לבן שאנו רגילים לספר, ואף לא לשנות מן האמת בשביל דבר חשוב יותר. אצל יעקב, אמת היא הדבר החשוב ביותר.

עם כל הקושי, עם כל חוסר-ההבנה, "ויאמר יעקב אל אביו אנוכי עשיו בכורך, עשיתי כאשר דברת אלי". יעקב אביו, איש האמת, שומע לציווי אמו, שכן הוא יודע שכל דבריה הם רצון ה', ומרמה את יצחק אביו.

הניסיון

אחד הדברים הבולטים ביותר ביהדות הוא הניסיון. מציאות קשה, התמודדויות וכישלונות הם נחלת הכלל בעולמנו, אך רק למאמינים הדברים הללו באים כמסר אלוקי. כמעט בכל אשר אנו פונים, אנו נתקלים בניסיונות שונים, מהם קלים יותר ומהם קשים מנשוא. קל לנו לתאר ניסיון. האדם נדרש לבחור במעשה נכון על פני המעשה הקל או המעשה אותו רוצה הוא לעשות. האדם נדרש להתייחס למציאות קשה, לכישלון ולטרגדיות כאל מעשה ה', ולקבל באהבה גם

⁴⁵ בראשית כ"ז, ו'-'.

⁴⁶ שם, פסוק ל"ה. ואמנם כל המפרשים חוץ מהאב"ע מסבירים את המילה 'במרמה' – בחכמה. אך ודאי שכוונתם בערמה, דרך שאינה מתאימה כלל ליעקב איש תם, אף אם אינה שקר גמור. ועיין בפירוש ה'כתב והקבלה, המסביר בהרחבה.

⁴⁷ שם, פסוק י"ד.

⁴⁸ בראשית רבה ס"ה, ט"ו. ופעם שמעתי שאומרים 'וילך ויקח ויבא לאמו' – בחינת וי וי וי.

⁴⁹ ה'כתב והקבלה' על פס' י"ד, ד. ה. 'וילך ויקח'. ועיין עוד בפירושו על פסוק י"ב, ד. ה. "אולי ימשני אבי".

דברים שאינם מובנים לו, גם דברים שכואבים לו ונראים הפוכים מהטוב שאותו הוא מצפה לקבל מאלוקיו.

אך, כמה פעמים שאלנו את עצמנו 'למה?'. אנחנו יודעים על בשרנו מהו הניסיון, אך, מדוע הוא בא? לפעמים נראה שכל מטרתו הוא מבחן של אמונה. חושב לו ריבונו של עולם על המשימה הקשה ביותר, על ההתמודדות ה'כמעט בלתי-אפשרית', כדי לראות אם נעשה את הבחירה הנכונה, לראות אם נמשיך להאמין בו למרות הכול.

כשאנו מסתכלים על ניסיונותיהם של האבות כפי שהצגנו פה, כך ממש זה נראה, ויותר. הקב"ה בוחר לא רק את הדבר הקשה ביותר, אלא את הדבר ההפוך והמנוגד ליכולות הנראות של האדם. נראה כאילו לא רק שהוא מחפש לבחון אותו, אלא כביכול מנסה להכשילו. אם ניקח דרך משל, מטפס הרים, המשימה ההוגנת – גם אם קשה- כדי לראות את ההתקדמות שלו, כדי לבחון אותו, היא לקחת את ההר הגבוה ביותר ולתת לו לטפס עליו. האם יעלה על דעתנו לתת לו משימה של ריצה, או אולי לנצח במשחק שחמט? אין זה קשה בלבד, זה גם לא הוגן כלל. היינו מצפים שהנסיונות של האבות יבחנו את התכונה שלהם, את הכישרון שבו הם טובים, אך הם נבחנו בדיוק במקום ההפוך. במקום לנסות את אברהם ניסיון של אהבה שאותה הוא פיתח והשלים - לקחת את הדבר הקשה ביותר שמולו צריכה להתמודד אהבתו של אברהם - בניסיון נדרש אברהם לוותר על האהבה. במקום לתת ליעקב התמודדות קשה שבה יצטרך להתגבר על קושי עצום ולהישאר אמיתי כפי שהוא, יעקב נדרש במעשה הנכון לוותר על האמת ולרמות. לא מדידה של הכוחות הקיימים באדם יש כאן, אלא מדידה של כוחות חדשים,

שעדיין לא קיימים בו, ואף סותרים את אלו הקיימים. האם אין מבחן כזה מיועד לכישלון? אנו יודעים שאין הקב"ה מנסה להכשיל אותנו, ההפך: עד כדי כך שהוא אף מוותר על ניסיונות שיביאו לכישלון, כפי שכותב המדרש: "אמר רבי יונתן: היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועים, שאינו מספיק לקוש עליהם אחת עד שהוא שוברם, ומי הוא בודק, בקנקנים יפים אפילו מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים, כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן"⁵⁰. אם כל עניינו של הניסיון הוא 'המבחן', מדוע הקב"ה מוותר מראש לאלה שייכשלו בו? האם בזה לא אבדה המשמעות של הניסיון?

צריך להבין שהניסיון הוא לא בדיקה, שהרי הקב"ה בוחן לבבות, יודע כבר את התוצאה, ואין עניין הניסיון לברר לקב"ה דבר. הניסיון הוא אך ורק לצורך האדם. אך מה נותן הניסיון לאדם? "והאלהים נסה את אברהם" ר' יוסי הגלילי אומר גידלו כנס הזה של ספינה"⁵¹. ניסיון מלשון 'הרמה'⁵². הקב"ה משתמש בניסיון כדי לרומם את האדם, כדי להשלימו. ניסיון איננו מבחן, אלא

⁵⁰ מדרש רבה, בראשית לב, ג.

⁵¹ מדרש רבה, בראשית נה, ו.

דווקא שיעור. בניסיונות רוצה ללמד אותנו הקב"ה דברים על העולם, על עצמנו, שיעורים באמונה, שיעורים בכוחות השונים שלנו וביכולות שלנו. הרמב"ן כותב: "ענין הניסיון הוא לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה, ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא "נסיון" מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצווה בו להוציא הדבר מן הכוח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב, לא שכר לב טוב בלבד..."⁵³. הקב"ה בוחר דווקא בכוחות חדשים, כי דווקא שם אנחנו צריכים ללמוד. דווקא שם אנו צריכים להשתנות, ולהוציא את הכוחות שטמונים בנו אל הפועל. האבות היו שלמים בתכונותיהם, אך היו חסרים להם כוחות החשובים גם למציאות, ודווקא שם ה' 'מנסה' אותם – מגדיל ומרומם אותם. הם לומדים ומלמדים אותנו שהמציאות צריכה לפעמים גם ליראה ולא רק לאהבה, לפסיביות ולא תמיד לאקטיביות, לערמה ולא רק לישרות.

הניסיון האמיתי הוא דווקא זה הבא במקום שקשה לנו, במקום חדש, במקום שאנו לא רגילים אליו. רק שם אנחנו יכולים באמת לגדול ולהתחדש. גם הישן צריך שיפור והתקדמות, גם אותו אנחנו צריכים ללמוד, אבל המהפכה האמיתית בנפש באה רק בהתחדשות.

---

⁵² "נתתה ליראיך נס להתנוסס" (תהלים ס', ו'). "נס להתנוסס" - מל' נס וכלונס, והוא ענין הרמה והגבהה כנס הגבוה" (מצודת ציון, שם).

⁵³ רמב"ן בראשית כב, א.

